

تحلیل فقهی و حقوقی اجاره بر اساس واحد زمان

همایون مافی، رضا احمدی لمراسکی

مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی ایران و انگلستان در قبال آزارگری عاطفی

بهروز جوانمرد، سحر فاطمی

جایگاه زنان در افغانستان از منظر حقوق بین الملل بشر

محسن مولائی فرد، هادی مسعودی فر

تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد در انعقاد قراردادهای الکترونیکی؛ مسئولیت‌ها و مجازات‌ها

زهرا انصاری فر، مریم کمائی

بررسی جبران هزینه‌ها و امکان درخواست قرار تأمین هزینه‌ها در تأمین مالی داوری بین المللی توسط شخص ثالث

محمد مهدی اسدی

امکان سنجی تعقیب کیفری و حقوقی مقامات حکومتی در نقض حق سلامتی شهروندان (با تأکید بر کروناویروس)

محمد سعید حسینی، محمد جواد جاوید

معاونت در جرم در حقوق آمریکا و ایران؛ مطالعه‌ای با تأکید بر ابزارگرایی کیفری

روح الله آهنگران

جایگاه عقل در استنباط احکام فقهی

علی کریمی، حسن صادقیان مشکانی، سید محمد حسین جزایری

واکاوی حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین المللی

سیده مهشید میری بالاچورشری، امیررضا محمودی

تأثیر قرارداد بیست ساله بر روابط دوجانبه میان ایران و روسیه در دولت سیزدهم

سید امین حسینی، احمد شوهانی، ایرج مروتی

ارتقای حقوق فرهنگی در پرتو دین اسلام و نظام حقوقی ایران

علیرضا انصاری مهبیاری، زهرا سادات حسینی

جرایم ثبتی اسناد و املاک در حقوق کیفری ایران

امیر اسماعیلی، نوید معتمدآریا، فاطمه نظرپور

معیار تفکیک شکنجه از سایر رفتارهای غیرانسانی

ماهان قربانی پس‌ویشه

استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت

سارا فرزادی مهر، شاپور محمد حسینی، محمدرضا حقیقی

سندرم زن کتک خورده و دفاع مشروع: اختلافی قانونی و تجربی

مریم فرحی

آثار ضمانت حسن انجام تعهد در حقوق ایران

اصلان علیزاده

Exceptions to the Principle of Inadmissibility of Objections against the Holder in Good Faith

Sara Farzadimehr

Master's student in Private Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Ahvaz Branch, Ahvaz, Iran (Corresponding Author)

Shapoor Mohammadhosseini

Member of the Faculty of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Ahvaz Branch, Ahvaz, Iran

Mohammadreza Haghighi

Ph. D. in Jurisprudence and Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Ahvaz Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

استثنائات اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت

سارا فرزادی مهر

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)

Farzadimehr.sara@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0005-5498-4660>

شاپور محمدحسینی

عضو هیات علمی گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران

m_Shapoor@yahoo.com

<http://orcid.org/0009-0003-0789-9653>

محمدرضا حقیقی

دکتری فقه و حقوق، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اهواز، ایران

mohammadhaghighi50158@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-9428-9842>

Abstract

The principle that objections cannot be cited is one of the important issues in commercial law. In all contracts and documents, there are provisions to prevent harm to the parties, the principle of consent of the parties, eligibility, correctness of the contract, whether the contract is necessary or permissible, etc. are among the principles that have been established to improve relations and determine the rights and duties of the parties. It is possible that the principle of inadmissibility of defects in commercial documents may cause the rights and harm to one of the parties to be ignored; for this reason, exceptions have been introduced concerning this principle. These exceptions do not affect the abstract description of the document and do not harm it; however, they can limit the extent of the implementation of the principle to some extent; various opinions have been expressed in this regard. In this research, a descriptive and analytical method has been used. It was concluded that the original exceptions were established in order to protect and prevent harm to the parties, and these exceptions include reluctance, incompetence, objections between immediate parties, holders with bad faith, formal and substantive objections to the document, objections to the criminal acquisition of the document, etc.

Keywords: Exceptions, Objections, the Principle of Inadmissibility of Objections, Holder in Good Faith.

چکیده

اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات از جمله مباحث مهم در حقوق تجارت به شمار می‌رود. در تمام قراردادها و اسناد، مقرراتی وجود دارد که از تضرر طرفین جلوگیری شود، اصل رضایت طرفین، اهلیت، صحت قرارداد، لازم یا جایز بودن قرارداد و... از جمله اصولی هستند که برای بهتر شدن روابط و تعیین حقوق و تکالیف طرفین وضع شده‌اند. ممکن است اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات در اسناد تجاری موجب نادیده گرفتن حق و آسیب به یکی از طرفین شود؛ بدین سبب در ارتباط با این اصل، استثنائاتی وارد گردیده است. این استثنائات تأثیری بر وصف تجریدی سند ندارد و به آن لطمه وارد نمی‌کند، با این حال می‌تواند حد اجرای اصل را تا حدودی محدود سازد؛ اظهار نظرات مختلفی در این زمینه صورت گرفته است. در این پژوهش که از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است این نتیجه حاصل گردید که استثنائات اصل، به منظور حمایت و جلوگیری از ورود ضرر به طرفین وضع شده است و این استثنائات شامل اکراه، عدم اهلیت، ایرادات بین ایادی بلا فصل، دارنده با سوء نیت، ایرادات شکلی و ماهوی نسبت به سند، ایراد تحصیل مجرمانه سند و... می‌باشد.

واژگان کلیدی: استثنائات، ایرادات، اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات، دارنده با حسن نیت.

ارجاع:

فرزادی مهر، سارا؛ محمدحسینی، شاپور؛ حقیقی، محمدرضا؛ (۱۴۰۳)، استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت، تمدن حقوقی، شماره ۱۹.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY/NC/SA

مقدمه

اسناد تجارتي، به‌عنوان بااهمیت‌ترین اسناد در دنیای تجارت کاربرد دارند که تاجران، افراد و اشخاص مختلف به‌طور روزانه این اسناد را در کسب و کار و تجارت خود مورد استفاده قرار می‌دهند. به‌عبارت دیگر، اشخاص تاجر برای به‌جریان افتادن و توسعه سرمایه‌خویش، به‌حمایت حقوقی که با دو اصل سهولت و سرعت موافق و همگام باشد، نیازمند هستند. اما لازم به‌ذکر است که این مورد در حقوق مدنی قابلیت تأمین و جاری شدن را ندارد. به‌همین سبب، در همه نظام‌های حقوقی، اصول خاصی در معاملات اسناد تجاری حاکم است که اسناد مدنی از چنین اصولی برخوردار نمی‌باشند. از اصولی که مخالف قوانین حاکم بر مقررات مدنی است، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات می‌باشد؛ منظور از این اصل این است که کلیه امضاءکنندگان سند (صادرکننده، ضامن، ظهنویس و سایر متعهدین سند)، نمی‌توانند به ایرادات مربوط به روابط شخصی خود در برابر دارنده با حسن نیت استناد کنند. همچنین توسعه روزافزون تجارت و ضرورت سرعت و سهولت در امر بازرگانی و نقشی که گردش سرمایه و مبادلات تجاری در سیاست و اقتصاد کشورها داراست، موجب گردیده تا دولت‌ها ضوابط و مقررات خاصی را برای امنیت خاطر تاجر و بازرگانان در روابط تجاری فراهم نمایند. اسناد تجاری در معنای خاص (چک، سفته و برات)، با ویژگی‌ها و کارکردهای خاص خود، تأثیر اجتناب‌ناپذیری بر اقتصاد کشور دارند.

اصولا برای این که تعهد براتی در روابط طرفین معامله یا دارنده دیگر تحقق نیابد، یک سری شرایط

عمومی و اختصاصی در گردش و مبادله اسناد تجاری باید رعایت گردد. آنجایی که برای اشخاصی که به امر فعالیت‌های تجاری می‌پردازند، حقوق اسناد تجاری دارای اهمیت ویژه‌ای است و اسناد تجاری خاص (چک، سفته و برات) در معاملات اقتصادی واجد شرایط اوصاف اسکناس هستند، این امر ممکن است موجبات سوءاستفاده از این اسناد را فراهم آورد (عیسی پور لسکوکلایه، ۱۳۹۴، ۱۰). به همین منظور یک سری استثنائات بر این اصل وارد گردیده؛ از جمله استثنائات وارده بر اصل، رعایت حسن نیت در تحصیل سند و رعایت شرایط شکلی در عملیات برواتی است. امری که موجب ایجاد مسائل حقوقی مبهم می‌شود، مسئله ایجاد توازن بین این استثنائات و حقوق مکاتبه دارندگان با حسن نیت است. کشف و شناخت علل جریان هریک از این استثنائات، نقش مهمی در رعایت حقوق ثالث و اعمال آن ایفا می‌کند و این اصل موجب ایجاد اعتماد و امنیت در مبادلات تجاری می‌شود (ایزدپناه، ۱۳۹۵، ۵). حکمت اصلی این قاعده، ایجاد اعتبار نسبت به اسناد تجاری است و متعهد سند نمی‌تواند به ایرادات مربوط به ایادی پیشین سند، در برابر دارنده سند استناد نماید؛ بازرگانان می‌کوشند تا از پذیرفتن این اسناد خودداری نمایند و جامعه از مزایای گردش چنین اسنادی محروم نماند (کاتوزیان، ۱۳۷۰، ج ۲، ۳۱۸) و (شاهین، ۱۳۷۰، ۸).

هدف از نگارش این پژوهش، بررسی استثنائات اصل و ایرادات قابل استناد در برابر هر دارنده است تا بتوان به این پرسش‌ها پاسخ داد بر اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات چه استثنائاتی وارد است؟ ایراداتی که در برابر هر دارنده‌ای قابلیت استناد دارد چیست؟ در این پژوهش، در ابتدا به بررسی اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات و وصف تجریدی اسناد تجاری و سپس به بررسی مهم‌ترین استثنائات اصل می‌پردازیم و در نهایت به بررسی ایرادات قابل استناد در برابر هر دارنده و مفهوم اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات در برابر دارنده بدون حسن نیت پرداخته می‌شود.

۱- اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات

از مهم‌ترین اصول در اسناد تجاری، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات است که به آن وصف تجریدی اسناد تجاری نیز گفته می‌شود. در حقوق ایران در مورد این اصل، تعریف دقیق، ماده صریح و مستند قانونی وجود ندارد. اما رویه قضایی، دکترین حقوقی و آراء دادگاه‌ها تا حدودی این امر را جبران نموده‌اند و در طرح پیش نویس قانون اصلاح تجارت تا حدودی به آن اشاره شده است. مطابق ماده ۱۷

کنوانسیون ژنو که در ارتباط با برات و سفته است، تعریف این اصل بدین صورت می‌باشد: «در صورتی که به سبب برات علیه اشخاصی دعوا اقامه گردد، به استثنای موردی که دارنده برات از روی علم و آگاهی به ضرر شخص بدهکار اقدام نموده باشد، این اشخاص، در برابر دارنده برات نمی‌توانند به روابط شخصی و خصوصی خویش با دارندگان قبلی یا برات کش استناد نمایند» (اسکینی، ۱۳۸۵، ج ۳، ۶). اگرچه این تعریف مربوط به برات است اما با توجه به اصول دیگری که همه اسناد تجاری در معنای خاص را در زمره احکام یکسان قرار داده، دیگر اسناد را هم شامل می‌شود.

مقصود از روابط خصوصی و شخصی، معاملاتی است که سبب صدور سند یا انتقال آن گردیده و مواردی از قبیل پرداخت وجه برات یا تبدیل تعهد، تهاتر و... که مابین برات کش، صاحبان امضاء یا دارندگان قبلی برات واقع می‌شود. برای مثال در صورتی که عقد بیعی میان امضاءکننده چک و ظهرنویس آن واقع شده باشد و بعداً فسخ گردد، صادرکننده چک نمی‌تواند در مقابل دارنده با حسن نیت به فسخ استناد نماید و خود را مبری از مسئولیت بداند (محمدزاده، ۱۳۹۵، ۳۸). با این حال می‌توان گفت ایراداتی که جنبه شخصی و خصوصی دارند، در برابر دارنده با حسن نیت قابل استناد نیست.

۲- وصف تجریدی در اسناد تجاری

وصف تجریدی اسناد تجاری، از جمله اصول حاکم بر اسناد تجاری در معنای خاص آن، یعنی چک، سفته و برات است. این اصل، به طور مستقیم در قانون، تصریح نشده، اما در میان حقوقدانان و رویه قضایی اعمال می‌گردد و آثار ویژه‌ای بر جای می‌گذارد. این اصل بدین معناست که امضای سند تجاری، برای صادرکننده، ایجادکننده تعهدی مستقل، خارج از تعهد پایه منشاء صدور آن می‌شود و روابط مالی میان صادرکننده و دریافت‌کننده سند، هیچ آثاری در حقوق شخص ثالثی که سند به واسطه ظهرنویسی، به او منتقل شده، ندارد. از شرایط این اصل، حسن نیت داشتن ثالث، می‌باشد.

در اصل، وصف تجریدی به معنای تفکیک دو رابطه حقوقی است: یکی رابطه حقوقی مبنای صدور و انتقال سند تجاری یا تعهد پایه و دوم رابطه حقوقی ناشی از تنظیم و گردش آن و به امضاءکنندگان سند، اجازه استفاده بدون جهت و داراشدن بلاسبب نمی‌دهد، این در حالی است که در تمامی نظام‌های حقوقی اکل مال به باطل بدون اعتبار می‌باشد. منتقل نمودن مال از شخصی به شخص دیگر تنها در صورت رضایت طرفین امکان پذیر می‌باشد. اصل عدم توجه به ایرادات از جمله اصول قابل برداشت و نمونه‌ای از

وصف تجریدی است که کشورهای مختلف در این زمینه به وضع قوانین مختلفی پرداخته‌اند (ایزدپناه، ۱۳۹۵، ۱). مطابق قانون تجارت، صدور اسناد تجاری ناشی از تعهد است. بنابراین هر سند تجاری (به جز در برات، چک و سفته که صدور آن‌ها به تنهایی دارای اعتبار است و می‌توانند ناشی از تعهد نباشند) از یک تعهد خارجی و پذیرفته شده میان طرفین ایجاد می‌شود. به منظور جلوگیری از ورود ضرر و زیان به طرفین، یک سری استثنائات بر اصل وارد گردیده است. این استثنائات تأثیری بر وصف تجریدی سند ندارد و به آن لطمه وارد نمی‌کند، اما با این حال می‌تواند حد اجرای اصل را تا حدودی محدود سازد.

۳- استثنائات اصل

۳-۱- ایرادات بین ایادی بلافصل

چنانچه دعوایی در رابطه میان صادرکننده، ظهرنویس و شخص بلافصل او مطرح گردد، باید این مورد مدنظر قرار گیرد که اگرچه اصل بر بدهکار بودن امضاءکننده سند است، اما ایراداتی که از سوی خواننده دعوا مطرح می‌گردد را باید مورد رسیدگی قرار داد: «این اصل (عدم توجه و استناد به ایرادات)، در روابط خصوصی و شخصی بین طرفین بلافصل اطلاق خود را از دست می‌دهد». بر طبق این، اگر متعهد سند این ایراد را مطرح کند که رابطه حقوقی قبلی و یا تعهدی که علت و منشاء صدور سند تجاری بوده به جهت قانونی ساقط، منحل و یا باطل شده یا به دلیل اقاله، ابراء، وفای به عهد، تبدیل تعهد، تهاتر، مالکیت ما فی الذمه، فسخ، انفساخ، منفسخ و... بعد از صادرشدن سند از بین رفته یا این سند به موجب نوشته دیگر نزد وی به امانت بوده و ایراداتی مانند آن، در چنین حالتی، ایراد خواننده برخلاف اصل عدم توجه به ایرادات، استماع می‌گردد (بهرامی، ۱۳۹۳، ۲۶).

۳-۲- ایرادات علیه دارنده با سوءنیت

دارنده بلافصل سند تجاری برای محروم نمودن صادرکننده از ایرادات، ممکن است با تبانی یا صوری، سند را به دیگری واگذار کند. با وجود این که حمایت از دارنده با سوءنیت، خلاف عدل و انصاف قضایی و حقوقی است، اصل عدم توجه به ایرادات فقط برای دارنده‌ای است که با حسن نیت است. دارنده سند تجاری در موارد ذیل با سوءنیت تلقی می‌شود: در صورتی که دارنده سند از روی علم و آگاهی به مدیون نبودن مدعی ایراد، سند را تحصیل نموده باشد و از ایرادات سند تجاری آگاهی داشته باشد. سند را بدون عوض معینی اخذ کرده باشد زیرا فقدان عوض معتبر، اماره‌ای بر سوءنیت و از

روش های تحصیل مال بلاجهت می باشد. سند را با سوءنیت و تبانی تحصیل نموده باشد؛ به عبارتی ثابت شود که تحصیل سند با اعمال نفوذ ناروا، فریب و روش های نامشروع دیگر همراه بوده است. اثبات سوءنیت و طیفه مدعی علیه سند است و باید سوءنیت دارنده سند و علم و اطلاع او به مدیون نبودن خود یا بلاعوض بودن تحصیل سند را در دادگاه به اثبات برساند؛ لازم به ذکر است که دارنده سند، هیچ گونه تکلیفی جهت اثبات سوءنیت خود ندارد.

۳-۳- ایرادات شکلی نسبت به سند

به موجب ماده ۲۲۳ قانون تجارت، سند تجاری با داشتن شرایط شکلی خاصی که در قانون تجارت ذکر شده، به این عنوان شناخته شده می شود. در صورت عدم رعایت این شرایط در سند، در برخی موارد می تواند موجب خروج سند از قوانین و مقررات اسناد تجاری شود. همچنین ممکن است سند، سند مدنی محسوب گردد. با توجه به مواد ۲۲۳ و ۲۲۶ قانون تجارت: در صورتی که مقررات ظهنویسی، در انتقال سند رعایت نگردد، مسئولیتی هم متوجه ظهن نویس نخواهد بود؛ زیرا شخص ذی نفع در صورتی می تواند از تضمینات قانونی و امتیازات اسناد استفاده نماید که سند را به درستی تنظیم نموده و انتقال داده باشد. بنابراین لازم به ذکر است این ایرادات، علیرغم این که قابلیت استماع در دادگاه را دارند، در صورتی که ایرادات چنین اسنادی اثبات گردد، سبب خارج شدن این اسناد از شمول اسناد تجاری می گردد.

۳-۴- ایرادات ماهوی نسبت به سند

در صورتی که سند دارای ایراد ماهوی باشد، ممکن است در مواردی دارنده، دارنده قانونی محسوب گردد و می تواند وجه سند را (به استثنای اشخاص محجور و همچنین اشخاصی که امضای آن ها جعل گردیده) از مسئولین آن مطالبه نماید. همچنین در مواردی ممکن است دارنده، دارنده مدنی محسوب شده و باید به شخصی که وجه سند را دریافت کرده برای مطالبه سند مراجعه نماید. برای مثال شخصی که امضای صادرکننده را جعل نموده، مطابق اصل استقلال امضاءها مسئول است. در مواردی مانند اشتباه، شخصی که مسئول سند است در مقابل دارنده مسئول می باشد و اشتباه به عهده خود او می باشد؛ به دلیل این که سند از اشتباهات و اختلافات زمان صدور خود جدا بوده و مستقل است، شخصی که مسئول سند است نمی تواند براساس اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات و استقلال امضاءها در برابر دارنده با حسن نیت استناد نماید.

۳-۵- ایرادات مربوط به روابط شخصی و مستقیم

چنانچه سند تجاری براساس رابطه معاملاتی مابین متعهد سند و دارنده صادر گردد و آن‌ها رابطه معاملاتی مستقیم داشته باشند، شخص متعهد می‌تواند به ایرادات در ارتباط با رابطه معاملاتی بین آن‌ها متوسل شود مانند این که تعهد یا رابطه حقوقی سابق که منشاء صدور سند بوده، ساقط شده و با سقوط تعهد منشاء تعهد سند تجاری نیز ساقط شود. لازم به ذکر است که ایرادات مربوط به رابطه معاملاتی مستقیم تا هنگامی قابلیت مطرح شدن را دارد که سند تجاری به گردش در نیامده باشد؛ در صورت منتقل شدن سند به دارندگان بعدی و به گردش در آمدن آن، ایراداتی که در ارتباط با روابط افراد قبلی سند است در برابر دارندگان بعدی سند قابلیت استناد را ندارد و تنها دفاعیات یا ایراداتی در برابر دارنده فعلی سند قابل طرح است که مربوط به خود او می‌باشد.

۳-۶- ایرادات مربوط به امضاء

پایه و اساس تعهد اشخاص، اراده و رضایت آن‌ها به ایجاد تعهد است که این اراده با امضاء تحقق می‌یابد. ایرادات مربوط به امضاء می‌تواند مبتنی بر انکار، ادعای جعل و اجبار باشد که بر علیه هر دارنده‌ای قابلیت استماع و رسیدگی را دارد به این دلیل که امضایی که جعل گردیده نه تنها متضمن مسئولیتی برای شخص نیست، بلکه این ایراد در ارتباط با نظم عمومی و لازم بودن رسیدگی به آن مقتضای قوانین آمره می‌باشد. در صورتی که شخصی نسبت به امضای خود ایراد کند، دادگاه مکلف به رسیدگی است و بر طبق اصل استقلال امضاءها، در صورتی که جعلیت امضای یکی از متعهدین سند اثبات گردد، اثری در تعهدات سایر امضاء کنندگان ندارد.

۳-۷- ایراد عدم اهلیت (حجر)

به موجب ماده ۱۹۰ قانون مدنی که شرایط اساسی صحت معاملات در آن ذکر گردیده، اهلیت از جمله مواردی است که باید در هر معامله‌ای رعایت شود و در صورت عدم رعایت آن در معاملات، موجب بطلان آن معامله می‌گردد؛ این ایراد در برابر هر دارنده‌ای قابل استماع و استناد است و علاوه بر این کسی که سند را امضاء کرده، مسئول سند تلقی نمی‌گردد و از شمول آن خارج می‌گردد؛ همچنین می‌تواند با استناد به این ایراد خود را از پرداخت وجه سند مبری نماید. معمولاً چنانچه ایراد کننده، شخص صادرکننده چک باشد، ایراد عدم اهلیت موضوعیت و قابلیت طرح را نیز نخواهد داشت. با این وجود ممکن است

ظهنویسان، ضامن، صادرکننده سفته، قبولکننده برات، در هنگام امضای سند اهلیت قانونی را دارا نباشند. در این حالت، اساساً نمی‌توان چنین متعهدی که برای تعهدات برواتی اهلیت نداشته را متعهد شناخت. بر همین مبنا که حمایت از حقوق محجورین بر طبق نظم عمومی و لازمه چنین برخوردی می‌باشد، خواننده در مقابل دارنده سند می‌تواند به عدم اهلیت خود استناد کند (محمدزاده، ۱۳۹۵، ۶۳).

۳-۸- ایراد تحصیل مجرمانه سند

اگر یکی از مسئولین سند به دارنده سند ایراد کند که سند مزبور را از طریق مجرمانه مانند (خیانت در امانت، سرقت، کلاهبرداری و...) به دست آورده است دیگر جایی برای اعمال اصل و عدم توجه ایرادات باقی نمی‌ماند. به موجب این اصل، هر امضاء، مستقل از دیگر امضاءها اعتبار دارد. بنابراین، صادرکننده در مواردی که نسبت به امضای ظهنویس، ایرادی مطرح گردد، نمی‌تواند از پرداخت وجه سند به دارنده با حسن نیت خودداری نماید زیرا به اعتبار امضای خویش در مقابل دارنده سند مسئول است.

ارتکاب اعمال مجرمانه مانند کلاهبرداری، سرقت، خیانت در امانت و... هرگز دارای ارزش و اعتبار حقوقی نمی‌گردند. در خصوص این که تحصیل مجرمانه سند در مورد دارنده با حسن نیتی که از منشاء صدور سند و روابط ایادی قبلی علم و اطلاعی ندارد، قابلیت استماع را دارد یا خیر، اختلاف نظر وجود دارد و پاسخ یکسانی در مورد آن داده نشده است: عده‌ای بر این باور هستند که ایراد مدعی بر علیه دارنده با حسن نیتی که از مجرمانه بودن نحوه تحصیل سند اطلاعی ندارد و ناآگاه محسوب می‌گردد، با این علت که ادعای او نتیجه حمایت اصولی جامعه بوده و استماع چنین ایرادی را تجویز می‌نماید، مسموع است و بدون تردید مصلحت جامعه بر مصلحت فردی ارجحیت دارد و بر همین مبنا و اصل، حمایت از دارنده سند تجاری حمایت خود را در این خصوص از دست می‌دهد. برای مثال چنانچه چکی از طریق خیانت در امانت تحصیل و به شخص ثالثی منتقل شود، به علت این که تحصیل چک به صورت مجرمانه بوده، این سند در دست هر شخصی باشد، اعتبار و ارزش قانونی خود را از دست می‌دهد (ستوده تهرانی، ۱۳۸۹، ج ۳، ۷۰) و (دمرچیلی و همکاران، ۱۳۹۹، ۴۶۱). عده‌ای دیگر بر این عقیده هستند که اگر در اسناد تجاری اختلافی فی ما بین صادرکننده و دارنده اول چک موجود باشد، این اختلاف، به دارنده با حسن نیت ارتباطی ندارد و این اشخاص تحصیل مجرمانه سند را از ناحیه شخص اول نسبت به دارنده با حسن نیت بی‌تأثیر می‌دانند.

با این حال لازم به ذکر است که استدلال گروه اول برخلاف وصف تجریدی در اسناد تجاری می‌باشد و این استدلال کافی نیست؛ استدلال گروه دوم هم در همه موارد به لحاظ این که نمی‌توان شخصی که اراده‌ای در انتقال سند و به گردش در آمدن آن نداشته است را مسئول دانست و این مورد برخلاف نظم عمومی است، قابلیت اعمال را ندارد؛ به همین دلیل، باید میان حالتی که صادرکننده، با اراده و اختیار خویش سند را صادر کرده و آن را رد ید گیرنده قرار داده، همچنین حالتی که سند بدون اراده و اختیار از ید او خارج گردیده و به گردش درآمده را مورد تفکیک قرار داد: در حالت اول، ایراد تحصیل مجرمانه سند باید تنها در روابط فی مابین مدعی و شخص بلافصل وی استماع گردد و نسبت به دارنده با حسن نیت اصل عدم استماع به ایرادات اعمال می‌شود. در این حالت می‌توان به مواردی مانند خیانت در امانت و کلاهبرداری اشاره نمود. حالت دوم را نباید نسبت به دارنده‌ای که از ماهیت و منشاء سند ناآگاه بوده متضمن اثر و ارزش حقوقی دانست زیرا به رغم اراده صادرکننده سند صورت گرفته است. مانند تصرف سند، مفقود شدن، گردش سند یا سرقت آن.

در این موارد، در ایراد تحصیل مجرمانه (برخلاف ایراد جعل امضاء که اعتبار و ارزش سند در مقابل شخصی که امضایش جعل گردیده کاملاً از بین می‌رود) بهتر آن است که میان این موارد تفکیک قائل شد: موردی که اراده و اختیار شخص در گردش سند دخالت داشته. موردی که سند بدون اختیار و اراده به دست اشخاص دیگر رسیده است. لازم به ذکر است از مهم‌ترین استثنائات این اصل، سه ایراد عدم اهلیت، جعل و فقدان شرایط شکلی و ماهوی سند می‌باشد که در مقابل دارنده با حسن نیت قابل استناد هستند.

۴- ایرادات قابل استناد در برابر هر دارنده

۴-۱- شرایط کلی سند (نقض شکلی)

در صورتی که سند، دارای شرایطی که مطابق قانون تعیین گردیده، نباشد، هر شخصی می‌تواند نسبت به این سند ایراداتی مطرح نماید؛ بر همین اساس، سند تجاری، باید شرایط شکلی و صوری مقرر که در قانون تجارت ذکر گردیده (شرایطی که در ارتباط با ظاهر و شکل سند است و در صورت رعایت نشدن این شرایط، سند از امتیازات خاص آن مانند مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان و اصل استقلال امضاءها، غیراستناد بودن ایرادات و تجارتهی بودن خارج می‌گردد) را داشته باشد؛ به عنوان مثال، براساس مواد ۲۲۳ و

۲۲۶ قانون تجارت، یکی از مواردی که در آن قوانین و مقررات برات جاری نمی‌گردد موردی است که نام محال علیه (برات گیر) در سند ذکر نشده باشد. در این مورد، هر امضاء کننده‌ای می‌تواند در مقابل هر دارنده چه با حسن نیت یا بدون حسن نیت، ایراد را مطرح نماید.

۴-۲- جعل

هریک از اشخاصی که امضای آن‌ها در سند جعل شده یا شخصی که سند تجاری را امضاء می‌کند، می‌تواند در مقابل دارنده غیرمستقیم و با حسن نیت به این ایراد استناد کند و ادعا کند که امضای او جعل شده یا این امضاء متعلق به او نیست. به عبارتی در صورتی که مشخص گردد امضای فردی که در سند تجاری درج شده، جعلی است و او سند را امضاء نکرده باشد، او می‌تواند از پرداخت وجه آن سند خودداری نماید و با اثبات آن از مسئولیت معاف شود. البته با توجه به ماده ۲۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ اثبات جعل بر عهده مدعی جعل می‌باشد. به‌عنوان مثال، در صورتی که دسته چک شخص «الف» سرقت شود و سارق با جعل امضای صاحب حساب روی چک، سند را صادر کند، در صورتی که سند توسط دارنده اول به دیگری انتقال یابد اگر جعلی بودن امضای صاحب حساب در سند ثابت شود، دادگاه حکم برائت صاحب حساب را صادر می‌نماید. در این حالت شخصی که امضای صاحب حساب را روی چک جعل نموده به‌عنوان صاحب صادرکننده مسئول است.

۴-۳- تزویر

در ارتباط با تزویر و همچنین در موارد الحاقات برخلاف واقع در متن سند، هر امضاء کننده در حدود آنچه رضایت داده و قبول کرده است، مسئولیت خواهد داشت؛ بر همین مبنا، اگر متعاقباً تغییراتی در سند ایجاد شود، به امضاء کننده پیشین آن ارتباطی پیدا نمی‌کند. همچنین در صورتی که صادرکننده، شرطی اختیاری در برات قرار داده باشد، در این حالت هم، در حدود همان شرط قرار داده شده مسئولیت خواهد داشت و می‌تواند نسبت به ادعاهای دیگر ایراد مطرح نماید (ستوده تهرانی، ۱۳۸۹، ج ۳، ۱۵).

۴-۴- عدم اهلیت

در صورتی که ثابت شود در هنگام امضاء، امضاء کننده برای صدور سند اهلیت نداشته و محجور (مجنون، سفیه، صغیر و ورشکسته) بوده است، مسئول سند تلقی نخواهد شد و از شمول آن خارج می‌گردد؛ همچنین با استناد به این ایراد از پرداختن وجه سند می‌تواند امتناع نماید. لازم به ذکر است که

اهلیت طرفین قرارداد یکی از شرایط اساسی صحت معامله مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی می‌باشد و چنانچه شخصی فاقد اهلیت لازم باشد، فعل حقوقی انجام شده مانند امضاء و صدور سند تجاری باطل و کان لم یکن می‌گردد.

اگرچه فقدان و نبود سایر شرایط اصلی و اساسی صحت معامله مبنایی (پایه) و ایراد عدم اهلیت در اسناد تجاری قابلیت استناد را ندارد، اما در صورتی که در زمان صدور یا ظهنویسی سند، امضاءکننده سند، بدون قصد یا محجور باشد یا این که سند برای پرداختن ثمن معامله نامشروع صادر شده یا ظهنویسی گردد (دارای جهت نامشروع باشد)، اجرای چنین سندی برخلاف نظم عمومی بوده و به دلیل این که در اصل این ایراد، مربوط به تعهدات پایه نمی‌باشد و مربوط به خود تعهدات براتی است و حتی در بسیاری از این موارد مانند جعل، عدم اهلیت، فقدان قصد، سند به صادرکننده قابل استناد نیست اما در مقابل دارنده با حسن نیت قابلیت استناد را دارند.

در قانون تجارت در مواد ۲۳۰، ۲۳۱ و ۲۴۹، مسئولیت با عناوین مختلف به عهده امضاءکنندگان سند تجاری قرار گرفته است و در ارتباط با مواردی است که امضاءها، معتبر و تعهدآور باشد، در نتیجه در صورتی که شخص امضاءکننده جهت ظهنویسی، صدور، قبولی و ضمانت اهلیت لازمه را دارا نباشد، می‌تواند در برابر دارنده، چنین ایرادی (ایراد عدم مسئولیت) را مطرح نماید و به بطلان تعهدات خویش استناد نماید؛ همچنین در صورتی که انجام دادن معامله، بنابر دلیلی نامشروع و غیرقانونی بوده است (در مقام پرداخت دین مربوط به قمار یا معامله‌ای ممنوع، اقدام به صدور و معامله سند کرده است) و یا چنانچه قصد و رضا نداشته (برای مثال به اجبار سفته‌ای را صادر، ظهنویسی یا ضمانت کرده است) می‌تواند در مقابل دارنده، طرح ایراد کند. همچنین چنانچه سند، معامله شده باشد و شامل امضاءهای متعددی باشد، بر طبق اصل استقلال امضاءها و حفظ حقوق اشخاص ثالث، چنین امضاءهای معتبری ایجادکننده مسئولیت هستند (اخلاقی، ۱۳۶۷، ۵۵) و صاحبان امضاء در برابر دارنده با سوءنیت، مسئول پرداخت هستند و نمی‌توانند به امضای نامعتبر یا بطلان سند استناد نمایند. بدیهی است چنین اشخاصی که امضای آن‌ها جعل گردیده، در مقابل دارنده می‌توانند ایراد کنند.

۴-۵- ایراد جهت نامشروع

ماده ۱۹۰ قانون مدنی مشروعیت جهت معامله را از جمله شرایط صحت معاملات شمرده است. جهت، امری است که معامله‌کننده برای رسیدن به آن معامله را انجام می‌دهد. برخی حقوقدانان معتقدند صدور سند تجاری، علاوه بر شرایط شکلی خاص (تشریفات بودن)، فعلی حقوقی است و بر این اساس که همه شرایط درج شده در ماده ۱۹۰ قانون مدنی برای صحت و نفوذ تمامی معاملات امری لازم و ضروری است، می‌توان گفت تمامی ایرادات ماهوی در برابر دارنده سند قابلیت استناد را دارند (عبدی پور فرد، ۱۳۹۳، ج ۳). مطابق چنین استدلالی، در صورتی که جهت صدور سند براتی نامشروع باشد، متعهد می‌تواند در برابر هر دارنده‌ای (با حسن نیت و با سوءنیت) با توسل به چنین ایرادی از بار مسئولیت معاف گردد و موجبات ضرر شخصی که با اعتماد به ظاهر صحیح سند آن را در ازای طلب خود دریافت کرده فراهم آورد.

۴-۶- ایراد عدم قصد (رضا)

مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی، قصد طرفین و رضای آن‌ها از جمله مواردی است که در صحت معاملات لازم و ضروری دانسته شده است. مبنای هر قصد، رضایی است که به موجب تصدیق عمل، از قبل در ذهن ایجاد شده که این دو مورد در هر قراردادی لازم و ملزوم یکدیگرند (کاتوزیان، ۱۳۷۰، ج ۲، ۳۱۸). در ارتباط با ضرورت وجود قصد در متعهد سند براتی، بین حقوقدانان اختلاف نظر وجود ندارد، اختلاف نظر آن‌ها در خصوص لزوم رضایت می‌باشد. برخی حقوقدانان معتقدند چنین تعهدی به طور مطلق باطل است و استدلال آن‌ها بدین صورت است که به دلیل این که ماده ۱۹۰ قانون مدنی برای صحت و نفوذ هر عمل حقوقی لازم و ضروری است، لذا تمام ایرادات ماهوی از جمله فقدان رضا و قصد در برابر هر دارنده‌ای قابل استناد است (عبدی پور فرد، ۱۳۹۳). برخی دیگر از حقوقدانان معتقدند چنین تعهدی به طور نسبی باطل است و عدم وجود رضایت و قصد را از جمله ایرادات قابل طرح در برابر دارنده با واسطه و با حسن نیت نمی‌دانند (کاویانی، ۱۳۷۷، ۷۰).

لازم به ذکر است در صورتی که رضایت و قصد در معاملات پایه وجود نداشته باشد، باید براساس وصف تجریدی (اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در معامله پایه)، اصل را بر عدم قابلیت استناد بودن چنین ایراداتی بدانیم.

۵- اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده بدون حسن نیت

مطابق ماده ۲۴۹ قانون تجارت، هر کدام از مسئولین سند چه به صورت اجتماعی و چه به صورت فردی در برابر دارنده مسئول هستند و دارنده در صورت عدم مطالبه و وصول وجه سند چه مجتمعا و یا منفردا می تواند به هریک از آنها رجوع نماید. همچنین قانونگذار در ماده ۱۴ قانون چک یک سری استثنائات را ذکر نموده: در صورتی که دارنده بدون حسن نیت باشد یعنی سند را با سوء نیت و از راه نامشروع و یا طرق دیگر مانند ارتکاب اعمال مجرمانه از قبیل کلاهبرداری، سرقت، خیانت در امانت و... به دست آورده باشد، مسئولین سند می توانند مطابق با این ماده، دستور عدم پرداخت را به بانک بدهند.

چنانچه ایرادات سند تجاری، شکلی باشد (دارا بودن کلیه شرایط مواد ۲۲۳ و ۲۲۶ قانون تجارت) در برابر دارنده با حسن نیت قابل استناد است. اما در صورتی که ایرادات سند مربوط به طرفین و روابط آنها باشد (به سرقت رفتن سند یا فسخ معامله اولیه و...) دارنده بدون حسن نیت تلقی شده و باید سند را به دارنده اصلی و یا صادرکننده آن بازگرداند. با توجه به ماده ۱۷ کنوانسیون ژنو در ارتباط با اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات، در صورتی که ایرادی مربوط به تعهد براتی و خود سند باشد (ایراد عدم اهلیت، معجول بودن امضاء، تحصیل مجرمانه سند و...) در مقابل دارنده قابل استناد است. این ایرادات در مقابل شخصی که سند به او مستقیما منتقل شده قابل استناد هستند و در مقابل اشخاصی که سند به آنها با واسطه یا به طور غیرمستقیم منتقل شده قابلیت استناد را ندارند (اسکینی، ۱۳۸۵، ج ۳، ۱۵).

نتیجه

اصل تجربیدی نمونه و نتیجه اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت است، در نتیجه سند تجاری بعد از صدور و یا ظهرنویسی، از رابطه پایه جدا شده و ایرادات در برابر دارنده غیرمستقیم قابلیت استناد را نخواهند داشت. مطابق اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات و استقلال امضاءها، امضای اشخاص به هر عنوانی در سند، موجب می گردد آنها در برابر دارنده مسئول شناخته شوند. به موجب این اصل، کلیه مسئولین، متعهدین و امضاءکنندگان سند در برابر دارنده با حسن نیت

حق استناد به ایرادات را ندارند مگر در موارد استثناء: جعل، اکراه، عدم اهلیت، ایرادات بین ایادی بلافصل، ایرادات علیه دارنده با سوءنیت، ایرادات شکلی و ماهوی نسبت به سند، ایرادات مربوط به روابط شخصی و مستقیم و ایراد تحصیل مجرمانه سند. قانونگذار این استثنائات را به منظور حمایت از طرفین و جلوگیری از ورود ضرر و آسیب به آنها وضع نموده است.

از جمله ایراداتی که در برابر هر دارنده‌ای قابل استناد است؛ ایرادات شکلی نسبت به سند، ایراد عدم اهلیت، جهت نامشروع، عدم قصد و رضا، جعل و... می‌باشد که متعهد با استناد به این ایرادات خود را از مسئولیت مبری می‌نماید. در تعهدات و قراردادهایی که دارای اثر و منشاء حقوقی هستند؛ ایرادات مربوط به اجرای قرارداد که شامل ایرادات مربوط به شروط مندرج در سند تجاری، انتقال با صدور سند از بابت ضمانت قابلیت استناد را دارند. همچنین در مواردی که ایرادات در ارتباط با تعهد براتی و سند تجاری باشد، در برابر دارنده قابلیت استناد را داراست همانند ایراداتی از قبیل مجعول بودن امضاء و یا ایرادات عدم اهلیت صادرکننده در زمان صدور سند.

ایرادات تنها در برابر ید یا ایادی با واسطه و غیرمستقیم قابلیت استناد را ندارد اما در برابر شخصی که به طور مستقیم سند به او واگذار یا منتقل شده قابل استناد است. هدف و حکمت اصلی اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات، حمایت از دارنده با حسن نیت و ایجاد اطمینان و اعتماد نسبت به اعتبار این اسناد است. بنابراین با توجه به این اصل، شخصی که به عنوان متعهد این اسناد است، نمی‌تواند در روابط شخصی خود به ایرادات در برابر دارنده استناد نماید و در صورتی که متعهد سند بتواند به تمامی ایرادات استناد نماید، هیچ اطمینان خاطری به دریافت دین باقی نمی‌ماند. بر همین مبنا باید تلاش شود تا از پذیرفتن چنین اسناد متزلزلی خودداری گردد و با ایجاد تدابیر لازم، استحکام و اعتبار و ارزش این گونه اسناد را افزایش داده به گونه‌ای که منفعت افراد، تاجران و بازرگانان و اشخاص دیگر محفوظ بماند.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- اخلاقی، بهروز، ۱۳۶۷، **حقوق تجارت سه**، جزوه درسی دوره کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- ایزدپناه، لایلا، ۱۳۹۵، استثنائات وارد بر اصل عدم توجه به ایرادات در اسناد تجاری، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشگاه علم و فرهنگ.
- اسکینی، ربیعا، ۱۳۸۵، **حقوق تجارت**، جلد سوم، تهران، چاپ دهم، انتشارات سمت.
- بهرامی، بهرام، ۱۳۹۳، **اوصاف اسناد تجاری**، چاپ دوم، تهران، انتشارات نگاه بینه.
- دمرچیلی، محمد؛ حاتمی، علیغ قرآنی، محسن، ۱۳۹۹، **قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی**، تهران، انتشارات دادستان.
- ستوده تهرانی، سیدحسن، ۱۳۸۹، **حقوق تجارت**، چاپ هفتم، تهران، انتشارات دادگستر.
- شاهین، غلامعلی، ۱۳۷۰، اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در اسناد تجاری، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- عیسی پور لسکو کلاویه، سارا، ۱۳۹۴، بررسی وضعیت حقوقی دارنده با حسن نیت اسناد تجاری در حقوق ایران و قانون متحدالشکل آمریکا، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی**، دانشگاه گیلان.
- عبدی پور فرد، ابراهیم، ۱۳۹۳، **حقوق تجارت**، تهران، انتشارات مجد.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۷۰، **حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها**، جلد دوم، تهران، شرکت سهامی انتشار.

- کاویانی، کوروش، ۱۳۷۷، اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات در مقابل دارنده با حسن نیت در اسناد تجاری،

رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

- محمدزاده، فاطمه، ۱۳۹۵، بررسی اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات در اسناد تجاری با رویکردی به رویه

قضایی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.19- Spring 2024

Jurisprudential Legal Analysis of Rent Based on Time Unit

Homayoun Mafi, Reza Ahmadi Lemraski

A Comparative Study of the Legislative Criminal Policy of Iran and England Regarding Offences Related to Emotional Abuse

Behrooz Javanmard, Sahar Fatemi

Position of Women in Afghanistan from the Perspective of International Human Rights

Mohsen Molaei Fard, Hadi Masoudifar

Analyzing the basic Conditions of Contract Formation in the Conclusion of Electronic Contracts; Responsibilities and Penalties

Zahra Ansarifar, Maryam Kamaei

Recovery of Costs and Security for Costs in Third Party Funding in International Arbitration

Mohammad Mahdi Asadi

Feasibility of Criminal and Legal Prosecution of Government Officials in Violation of Citizens' Right to Health

Mohammad Saeid Hosseini, Mohammad Javad Javid

Assistant in Crime in American and Iranian Law; a Study with an Emphasis on Criminal Instrumentalism

Rohollah Ahangaran

Place of Reason in Deriving Jurisprudence

Ali Karimi, Hasan Sadeghian Meshkani, Sayyed Mohammad Hosein Jazayeri

Analyzing the Rights of Prisoners with an Approach to Domestic and International Institutions

Sayyedeh Mahshid Miri Balajorshari, Amirreza Mahmoudi

The Effect of the Twenty-Year Contract on Bilateral Relations between Iran and Russia in the 13th Government

Sayyed Amin Hosseini, Ahmad Shohani, Iraj Morvati

Promotion of Cultural Rights in the Light of Islamic Religion and Iran's Legal System

Alireza Ansari Mahyari, Zahra Sadat Hosseini

Crimes of Registration of Documents and Real Estate in Iranian Criminal Law

Amir Esmaceli, Navid Motamedarya, Fatemeh Nazarpur

The Criteria for Distinguishing Torture from other Inhuman Treatment

Mahan Ghorbani Pasvisheh

Exceptions to the Principle of Inadmissibility of Objections against the Holder in Good Faith

Sara Farzadimehr, Shapoor Mohammadhosseini, Mohammadreza Haghighi

The Battered Woman Syndrome and Self-defense: A Legal and Empirical Dissent

Maryam Farahi

The Effects of the Guarantee of Good Performance of Obligations in Iranian Law

Aslan alizadeh